

Decivilisering en diabolisering

De transformatie van het Amerikaanse zwarte getto

In mijn benadering van de omstreden werkelijkheid van de Amerikaanse zwarte getto's een kwart eeuw na de golf van opstanden, die in het beroemde rapport uit 1968¹ van de commissie Kerner zijn vastgelegd, wil ik twee onderling verbonden processen onder de aandacht brengen. Het ene proces is materieel en relationeel, het andere symbolisch of discursief. Deze hebben tot een stedelijke en raciale transformatie geleid die specifiek is voor het Amerika van het einde van deze eeuw.

Het eerste proces wil ik, in de lijn van Norbert Elias, de *decivilisering* van het hart van de grote steden in de Verenigde Staten noemen. De getto's van de oude industriële centra van de staten van de *Rustbelt*, zoals New York, Chicago, Detroit, Philadelphia, Baltimore en Cleveland zijn, als gevolg van het terugtrekken van de staat in zijn diverse vormen en de verbrokkeling van de openbare ruimte die eruit voortvloeide, regelrechte *homelands* geworden, vergelijkbaar met de Zuidafrikaanse thuislanden.

Het tweede proces, dat nauw verbonden is met het eerste door een complex functioneel verband, is de *diabolisering* in het openbare debat van het zwarte stedelijke subproletariaat. Het gaat hier om wildgroei van vertogen over wat men in Noord-Amerika sinds ruim een decennium de *underclass* noemt - een term die beter onvertaald kan blijven omdat hij betrekking heeft op een zeer specifieke plek van de sociale ruimte en een specifiek Amerikaans semantisch aureool heeft. Het zal duidelijk worden dat het half-journalistieke en half-wetenschappelijke vertoog waardoor deze fictieve groep in het leven is geroepen via een eeuwenoude oppervlakkige terminologie gebaseerd op vooroordelen over culturele eigenschappen van de zwarte gemeenschap, heeft geleid tot een daadwerkelijke 'symbolische slavernij'² van de bewoners van het getto. Deze symbolische opsluiting staat weer in dienst van de rechtvaardiging van een beleid dat deze sector uitsluit van het overheidsbeleid. Aan dit beleid dankt de theorie van de *underclass* zijn sterke sociale geloofwaardigheid.

Omdat mijn analyse betrekking heeft op een aspect van de Amerikaanse samenleving dat vrij onbekend is, ook in de sociale wetenschappen in de VS, wat vooral te maken heeft met het feit dat dit aspect verhuld wordt door begrippen die gebaseerd zijn op het nationale 'gezonde verstand', zou

ze gemakkelijk opgevat kunnen worden als een door anti-amerikanisme gevoede polemiek tegen de VS, wat niet terecht zou zijn. Laat ik volstaan, om duidelijk te maken dat dit geenszins het geval is, met erop te wijzen dat een gelijksoortige analyse *mutatis mutandis* gemaakt zou kunnen worden van de situatie in de in verval geraakte Franse volkswijken en van het losbarsten van discussies in de media die blijk geven van doemdenken met betrekking tot de gettobuurtten. Deze thematiek is in verschillende opzichten het Franse equivalent van het Amerikaanse debat over de underclass.³

Het proces van decivilisering van het getto

In zijn belangrijkste boek *Über den Process der Zivilisation*⁴ beschrijft Norbert Elias wat hij het 'civilisatieproces' noemt. Daarmee doelt de Duitse socioloog niet op een bepaald Victoriaans idee van zedelijke of culturele vooruitgang waarvan het Westen drager en baken zou zijn, maar op een verschuiving op lange termijn in de relaties tussen personen, in smaak, manieren van gedrag en in kennis die samengaan met de vorming van een eenheidsstaat die in staat is om fysiek geweld over het hele grondgebied te monopoliseren en zodoende langzamerhand een proces van pacificatie tot stand te brengen.

Dit proces kan omwille van de helderheid in vier aspecten onderverdeeld worden. Ten eerste treedt er een structurele verandering op in de sociale verhoudingen, in de vorm en de concentratie van de sociale 'configuraties', door de toename van de arbeidsdeling en in de uitbreiding van de netwerken van onderlinge afhankelijkheid en interactie tussen individuen en groepen. Ten tweede kenmerkt het civilisatieproces zich volgens Elias door een reeks van veranderingen in de leefwijzen en -stijlen: de onderdrukking en privatisering van de lichaamsfuncties, de institutionalisering en verspreiding van beleefdheidsvormen en de toename van de onderlinge identificatie, die leidt tot een afname van geweld tussen personen. Een derde serie van veranderingen raakt de structuur van de habitus, dat wil zeggen de schema's die het individuele gedrag voortbrengen. Hier kan men denken aan een grotere druk in de richting van de rationalisatie van het handelen (vooral door middel van de ophoging van de drempels van schaamte en verlegenheid) en een grotere sociaal-culturele afstand tussen ouders en kinderen. Daarnaast wordt door het temmen van agressiviteit de zelfbeheersing vanzelfsprekender, gelijkmatiger en meer continu, en wordt deze meer opgelegd door innerlijke censuur dan door dwang van buitenaf. De vierde en laatste verandering is die van de manier waarop kennis wordt opgevat. De fantasmagorische inhoud neemt langzamerhand af naarmate

het principe van cognitieve neutraliteit en werkelijkheidsgetrouwheid sterker wordt. De originaliteit van Elias is niet alleen dat hij deze diverse verschuivingen met elkaar in verbinding heeft gebracht, maar vooral dat hij laat zien dat ze nauw samenhangen met het toenemende overwicht van de staat op de samenleving.

De evolutie van het Amerikaanse zwarte getto sinds de jaren zestig kan volgens dit schema voor een deel worden geïnterpreteerd als een *omkering* van deze tendensen, als een proces van *decivilisering*.⁵ De voornaamste oorzaak van dit proces ligt niet in de plotselinge opkomst van een deviante cultuur (zoals de aanhangers van de 'armoedecultuur', het oude theoretische *testimonium paupertatis* dat van tijd tot tijd opgediept wordt uit het kerkhof van de doodgeboren concepten), noch (zoals de conservatieve ideologen Charles Murray en Lawrence Mead stellen) in de buitensporige vrijgevigheid van wat door een commentator terecht de Amerikaanse 'semi-verzorgingsstaat' is genoemd. Ook ligt de oorzaak niet zuiver in de mechanische overgang van een compacte industriële economie naar een gedecentraliseerde economie van diensten (zoals de aanhangers van de hypothese van de *mis-match* beweren, onder wie William Julius Wilson en John D. Kasarda).⁶ De oorzaak ligt veeleer in het veelvormig terugtrekken van de Amerikaanse staat op alle niveaus (federaal, lokaal en gemeentelijk), en in de daarmee samenhangende ineenstorting van de publieke instellingen die de infrastructuur van iedere ontwikkelde stedelijke samenleving vormen. Anders gezegd, het huidige dilemma en het verval van de getto's is in de eerste plaats een politiek probleem, en wordt niet veroorzaakt door de een of andere economische noodlottigheid of door een culturele logica die eigen is aan de Amerikaanse zwarte *lower class*.⁷

Ik stel voor om kort *in seriatim* de drie ontwikkelingen te behandelen die deze decivilisering van het getto weergeven. Dit zijn de depacificatie van de samenleving en de afbrokkeling van de openbare ruimte, de organisationele leegloop en het beleid van opzettelijke terugtrekking dat gevoerd wordt door de publieke diensten in de stadsgebieden waar veel arme zwarten wonen, en tenslotte de sociale dedifferentiatie en de toenemende informalisering van de economie die zich aftekenen in het hart van de Noord-Amerikaanse grote steden. Tevens geef ik een korte statistische en etnografische schets van de concentratiekamp-achtige ruimte die het Amerikaanse zwarte getto geworden is. Hierbij baseer ik me voornamelijk op het voorbeeld van Chicago, dat ik in het bijzonder ken doordat ik er meerdere jaren heb gewerkt.

Depacificatie van het dagelijkse leven en afbrokkeling van de openbare ruimte

Het meest frappante aspect van het dagelijkse leven in het huidige Amerikaanse zwarte getto is zonder twijfel de extreme mate van onveiligheid en de criminaliteit zonder weerga die zijn bewoners teisteren. Zo zijn er in 1990 in Chicago 849 moorden geregistreerd, waarvan er 602 met een vuurwapen gepleegd waren. Het typische slachtoffer is een zwarte man van onder de dertig die in een gesegregerde en kansarme wijk in de South Side of de West Side woonachtig is. In dit voormalige werkterrein van Al Capone wordt iedere tien uur een moord gepleegd, en vinden 45 gewapende overvallen per dag plaats waarvan gemiddeld 36 met een vuurwapen. In 1984 werden er al 400 arrestaties voor zware misdrijven op iedere 100.000 inwoners geregistreerd; tegenwoordig worden er vier keer meer geteld. Een onevenredig aandeel van deze misdrijven werd gepleegd door bewoners van getto's, maar zij waren ook onevenredig vaak het slachtoffer.

Uit een recent epidemiologisch onderzoek van het Center for Disease Control van Atlanta blijkt dan ook dat opzettelijke moord de eerste doodsoorzaak onder mannen is geworden onder de zwarte stedelijke bevolking. Uit de groeiende stroom van macabere statistieken van de laatste jaren naar aanleiding van dit onderwerp, is op te maken dat de jonge zwarte mannen uit Harlem tegenwoordig meer kans hebben te overlijden als gevolg van een gewelddadige dood, dan soldaten op het hoogtepunt van de strijd aan het front in de Vietnam-oorlog, en dit vanwege het simpele feit dat ze in deze wijk wonen. In het district Wentworth, in het hart van de South Side van Chicago, is het aantal moorden 96 per 100.000 inwoners. Een politie-officier die in deze wijk is geplaatst beklagt zich aldus: 'We hebben iedere dag moorden die niet eens in het nieuws komen. Niemand weet ervan of maakt zich er druk om.' En hij beklagt zich dat de jonge criminelen gewoonlijk toegang hebben tot zware wapens, automatische pistolen en uzi-mitrailleurs: 'Vroeger hadden jongeren knuppels en messen. Tegenwoordig hebben ze betere vuurwapens dan wij.' In de loop van alleen al het jaar 1990 heeft de politie meer dan 19.000 revolvers in beslag genomen bij routineverrichtingen.⁸ Een aantal grote steden heeft 'uitwisselings'programma's ingesteld met een vast bedrag voor vuurwapens, in de hoop het aantal pistolen en karabijnen te verminderen die in de arme wijken circuleren.

In sommige nieuwbouwwijken van het getto komen schietpartijen zo vaak voor dat kinderen al op jonge leeftijd leren hoe ze bij het horen van schoten op de grond dekking moeten zoeken voor kogels; meisjes leren daarnaast op te passen voor *rape men* (verkrachters). Duizenden middel-

bare scholieren gaan ieder jaar van school af vanwege de onveiligheid op de openbare scholen in Chicago. Daarnaast komt het niet zelden voor dat gezinnen hun kinderen op pension sturen bij familieleden buiten de stad of in de zuidelijke staten, zodat ze normaal naar school kunnen gaan zonder hun leven op het spel te hoeven zetten. Een recente enquête onder inwoners van een wijk met goedkope huurflats in de South Side vergelijkt de omgeving van deze *projects* met een 'oorlogszone waar de niet-vechters op de vlucht slaan bij de frontlinies'. De gevaren waaraan de kinderen uit deze wijk worden blootgesteld zijn in afnemende volgorde: kogels, afpersing door straatbendes en duisternis, die voor alle gewelddadigheden bevorderlijk is - terwijl de moeders uit een steekproef die in een buitenwijk is gehouden angst voor ontvoering, auto-ongelukken en drugs als voornaamste bedreigingen voor hun kinderen noemen. Een moeder beschrijft een typerend voorval als volgt: 'Je ziet een paar jongeren in verschillende richtingen wegrennen en naar elkaar schelden. Daarna beginnen ze te schieten en dan is het weer zover, net alsof je midden in een oorlog zit.'⁹ In de woningcomplexen in de West Side geven gezinnen die van de bijstand leven een deel hun magere inkomsten uit aan een begrafenisverzekering voor hun kinderen.

In deze omgeving van pandemisch geweld wordt het simpele overleven, de volwassen leeftijd bereiken en *a fortiori* oud worden, gezien als een bewonderenswaardige prestatie. In de wijk North Kenwood, een van de armste buurten van de South Side, waren moorden in de jaren tachtig zo frequent dat jongeren 'serieus met elkaar bespraken of het mogelijk is om ouder dan dertig jaar te worden'. Talloze onderzoekers van stedelijke problemen spreken zelfs over jonge zwarte mannen als een 'uitstervende soort'.¹⁰ Overlijden als gevolg van een gewelddadige dood of in de gevangenis zitten zijn uiterst banale gebeurtenissen geworden, zodat opsluiting vaak wordt gezien als een simpele voortzetting van het leven in het getto:

Voor veel arme zwarten is Amerika een gevangenis. In de gevangenis zitten is eigenlijk niets anders dan een uitbreiding van Amerika. Zelfs in de gevangenis krijgen blanken de beste baantjes; wij mogen gaan schoonmaken in het souterrain.

Aldus een van mijn informanten - een voormalige bendeleider van de Black Gang Disciples, die aan het begin van de jaren tachtig heersten over de South Side - toen hij vrijkwam na zeven jaar strafinrichting. Tegenwoordig staan er meer zwarte mannen tussen de 19 en 25 jaar onder toezicht van een rechtsinstantie of strafinstelling (in de vorm van voorlopige hechtenis, gevangenisstraf of voorwaardelijke invrijheidstelling), dan er ingeschreven zijn voor een vierjarige universitaire opleiding.¹¹

De eerste reactie van de inwoners van het getto die slachtoffer worden van gewelddadigheden, is de wijk te verlaten als dat mogelijk is, of zich in hun eigen huis op te sluiten en zich terug te trekken in het gezin, als ze al niet hun toevlucht nemen tot wraakacties. Hulp van de politie wordt niet zo gauw meer automatisch ingeroepen, omdat men al even bang is voor geweld van de kant van de politie, dat ook een constante in de Amerikaanse samenleving is geworden (zoals onlangs naar voren is gekomen bij het proces van de bekende ernstige mishandeling van een zwarte wegpiraat door de politie van Los Angeles, die werd vastgelegd door een amateur-filmer). Bovendien zijn de overbelaste overheidsdiensten, die weinig geld hebben, niet in staat om aan de vraag te voldoen en minimale bescherming te bieden aan slachtoffers tegen eventuele vergeldingsacties van misdadigers. Alex Koslowitz beschrijft de vergeefse pogingen van een gezin uit de West Side om de politie of de sociale diensten zover te krijgen dat deze hun zoon van elf helpen die is 'ontvoerd' door een *dealer* die hem gebruikte als doorverkoper van drugs.¹² Een veelzeggende paradox is dat het aantal telefoontjes naar het alarmnummernummer 911 (politiehulp) in de gevaarlijkste wijken van het getto het laagst is...

De terugtrekking van organisaties uit de getto's

Het verval van de plaatselijke instanties en organisaties (winkels, ondernemingen, kerken, buurtverenigingen en openbare diensten), tegelijk oorzaak en gevolg van deze afbrokkeling van de openbare ruimte, heeft een dusdanig niveau bereikt dat de situatie grenst aan een organisationele woestenis. De oorzaken van deze opzienbarende verslechtering van het netwerk van instellingen en verenigingen in het getto moeten ook hier gezocht worden in de plotselinge terugtrekking van de verzorgingsstaat, die een ondermijning inhield van de infrastructuur die de openbare en particuliere organismen in staat stelde zich te ontwikkelen of te handhaven in deze gebrandmerkte en gemarginaliseerde wijken.

Het is bekend dat de Verenigde Staten direct na de herverkiezing van Richard Nixon een draai van 180 graden hebben gemaakt voor wat betreft het stedelijke beleid. In de loop van de jaren zeventig zijn de regeringsprogramma's die ten tijde van de *Great Society* van Johnson opgesteld waren, steeds meer afgebroken en vervolgens opgegeven, waardoor het de grote steden ontbrak aan middelen om de behoeften van de meest benadeelde bewoners te bekostigen. Het beleid van terugtrekking uit de steden is in een stroomversnelling geraakt en bereikte een hoogtepunt onder het presidentschap van Ronald Reagan: tussen 1980 en 1988 zijn de uitgaven voor stadsontwikkeling met 68% teruggebracht en de uitgaven voor sociale woningbouw met 70%. Hetzelfde gold voor sociale hulp: in

de staat Illinois is de geldelijke waarde van de basisuitkering (ten behoeve van onderdak voor alleenstaande moeders met de zorg voor kinderen volgens het programma *Aid to Families with Dependent Children*, plus bonnen voor voedsel) tussen 1977 en 1988 gehalveerd. Het maximumbedrag dat een gezin van drie personen kan ontvangen is bijna even hoog als de gemiddelde huur voor een eenkamerwoning in Chicago. En slechts 55% van degenen die recht hebben op een uitkering ontvangen deze ook daadwerkelijk.

Op gemeentelijk niveau is op een drastische manier gesneden in het budget voor openbare diensten waar vooral de zwarten uit de arme wijken afhankelijk van zijn, of het nu gaat om openbaar vervoer, goedkope huurwoningen, sociale en medische zorg, scholen of gemeentelijke diensten zoals de vuilnisophaaldienst en de controle van woningen. Zo is er tegenwoordig niet één openbaar ziekenhuis meer in de South Side in Chicago, en is er niet één gratis afkickprogramma. En de sluiting van de ene na de andere brandweerkazerne heeft ertoe geleid dat de stad tegenwoordig prat kan gaan op het hoogste aantal sterfgevallen door brand van het hele land. De autochtone instellingen die tot in de jaren zestig floreerden, zijn tegenwoordig op sterven na dood. Zelfs de twee traditionele pijlers van de zwarte gemeenschap, de pers en de preekstoel, die de verbanden en organen van het getto zijn in de klassieke vorm daarvan (zoals wordt beschreven in *Black Metropolis* van Drake en Cayton)¹³, hebben het vermogen om het leven van de *inner city* te beïnvloeden min of meer verloren. De pers en de preekstoel raakten hun cliëntèle en hun voornaamste bron van inkomsten kwijt door het massale vertrek uit de wijk van zwarte gezinnen uit de kleine burgerij en de stabiele arbeidersklasse. Deze zochten hun toevlucht in aangrenzende stadsdelen die leeg waren achtergelaten door blanken die de stad onvlucht waren.

Maar de snel voortschrijdende achteruitgang van de scholen vormt de duidelijkste aanwijzing voor dit proces van verwaarlozing van instellingen. Openbaar onderwijs is volgens een voormalige rector van het onderwijsdistrict van Chicago, een 'reservaat voor armen' geworden: 84% van de leerlingen zijn zwarten en latino's, en 70% van de leerlingen komt uit een gezin dat onder de armoedegrens leeft. Van de 100 kinderen die in 1982 naar de eerste klas kwamen, bereikten er slechts 16 de laatste klas van het VWO, ook al zijn er voor geen enkele klas examens om naar het volgende jaar over te kunnen gaan. Op de 18 armste scholen van het onderwijsdistrict, die allemaal in het getto liggen, zakt dit percentage zelfs naar 3,5%. Driekwart van de stadsscholen biedt geen vakkenpakket aan dat voorbereidt op hoger onderwijs; het merendeel heeft een schrijnend tekort aan lokalen, boeken, basisvoorzieningen als schrijfmachines, bureaus of

schoolborden, en erger nog, leraren (een kwart van het lerarencorps bestaat uit permanente invallers). Geen enkel parlementslid stuurt zijn kinderen naar een openbare school, en ook onderwijzers die hun kinderen daaraan wagen zijn zeldzaam. En niet voor niets: Chicago besteed gemiddeld 5000 dollar per jaar aan iedere leerling, tegen 9000 dollar voor scholieren uit de rijke steden van de buitenwijken in het noorden.¹⁴

De verarming van de publieke sector heeft de scholen teruggebracht tot de status van simpele opvanginstanties die niet in staat zijn hun pedagogische taak te vervullen. Op de lagere school Fiske, in de 62e straat, op nauwelijks tweehonderd meter afstand van de schatrijke *business school* van de Universiteit van Chicago, zijn de twee belangrijkste doelen elke dag weer het waarborgen van de lichamelijke veiligheid van de kinderen en het personeel met de hulp van een militia van ouders die gewapend met baseball-knuppels de hele dag rond het gebouw patrouilleert, en ten tweede ervoor zorgen dat de kinderen te eten krijgen. Het overgrote deel komt namelijk met een lege maag naar school en valt tijdens de lessen van moeheid in slaap. In mei 1991 kondigde het hoofdkantoor van het onderwijsdistrict van Chicago aan dat dertig scholen in het getto moesten sluiten vanwege een onvoorzien tekort op het budget. Hierop hielden zo'n driehonderd ouders van leerlingen een protestmars die uitliep op een rumoerige bijeenkomst met de autoriteiten van de scholen. 'Als jullie de scholen gaan sluiten en de leerlingen gaan overplaatsen, hoe kunnen jullie dan verzekeren dat de kinderen in leven blijven als ze van het ene bendegebied in het andere komen?', en: 'Willen jullie het bloed van onze kinderen aan jullie handen hebben?'¹⁵, werd er onder andere gezegd. Het bondige antwoord van de burgemeester op het televisiejournaal was: 'We kunnen niet achter ieder kind een agent zetten.'

Sociale dedifferentiatie en informalisering van de economie

Overeenkomstig de voorspellingen volgens het model van Elias is er in het zwarte getto een tendens tot *sociale dedifferentiatie* waar te nemen. Dit houdt een functionele en structurele vermindering in van de arbeidsdeling, zowel op het niveau van bevolkingsgroepen als instellingen. Deze afname van de differentiëring is in de eerste plaats zichtbaar in de toenemende sociaal-economische eenvormigheid van de bewoners van de *inner city*. Deze eenvormigheid is voornamelijk te wijten aan de duizelingwekkende stijging van de werkloosheid. In 1950 heeft de helft van de gettobewoners werk; in 1980 zijn drie op de vier volwassenen werkloos en leeft de helft van de gezinnen hoofdzakelijk van de bijstand. Met betrekking tot de instellingen geldt een vergelijkbare tendens tot gedwongen multifunctionaliteit, waardoor organisaties zich gedwongen zien om functies die normaal

tot andere (voornamelijk openbare) instanties behoren, onder hun hoede te nemen als gevolg van de crisis of van de verdwijning van deze laatste instanties. Hetzelfde geldt voor de kerken, die zo goed en zo kwaad als het kan het falen van de scholen, de banenmarkt en het medisch-sociale netwerk en het rechtssysteem dat volledig in verval is, trachten op te vangen. Zo voorzien ze in gaarkeukenen en 'provisiekasten' (*food pantries*), zetten ze vrijwillig afkickprogramma's en campagnes voor analfabeten op en leggen ze 'banenbanken' aan. Maar zelf worden ze net zo goed geconfronteerd met een flinke afname van hun financiële en menselijke middelen, waardoor ze zich tegenwoordig helemaal op hun eigen overleving moeten richten. Hetzelfde geldt voor de gemeentelijke 'politieke machine' die in feite alleen nog op papier bestaat, door haar onvermogen om de netwerken van klantenwerving in stand te houden voor het in goede banen leiden van het electoraat in de arme wijken. Zo kon de plaatselijke democratische partij tijdens de verkiezingscampagne van Dukakis in 1988 niets anders doen dan een gratis maaltijd aanbieden in de hoop eventuele kiezers naar hun bijeenkomsten te trekken.

De dedifferentiatie van de sociale structuur hangt direct samen met de terugloop van de markteconomie en de ineenstorting van de arbeidsmarkt in de gettowijken. In de decennia na de oorlog was er in de gesegregeerde wijken in de grote steden een reservoir van goedkope arbeidskrachten voor een industriële economie in volle expansie. De herstructurering van het Amerikaanse kapitalisme in de periode van 1965 tot 1982 maakte een einde aan deze rol van bufferlaag voor arbeidskrachten doordat ze leidde tot een snelle achteruitgang van de productieve structuur. Het lot van de Woodlawn-gemeenschap in de South Side van Chicago illustreert dit proces van economische marginalisering van gettowijken. In Woodlawn waren in 1950 meer dan zevenhonderd commerciële en industriële instellingen, terwijl er tegenwoordig nog een kleine honderd zijn waarvan het overgrote merendeel maximaal zo'n twee à drie werknemers in dienst heeft. De meest verbreide winkels in de wijk zijn slijterijen, kapperszaken en winkels met schoonheidsprodukten en *storefront churches*, onafhankelijke religieuze winkeltjes waarvan het merendeel zijn deuren gesloten heeft, of verkomt.

De reactie op deze ineenstorting van de officiële economie was de duizelingwekkende toename van de onofficiële economie, en dan voornamelijk de drugshandel. De handel in verdovende middelen is in een flink aantal gebieden in gettowijken de enige economische sector die bloeit en de voornaamste werkgever voor werkloze jongeren - en zelfs de enige soort onderneming die bij deze groep bekend is en waarvoor ze al vanaf hun zesde à achtste kunnen beginnen te werken. Bovendien is het de enige

sector waarin rassendiscriminatie geen rol speelt bij het in dienst treden...¹⁶ Zo vertelt een informant uit de West Side mij als we langs een rij leegstaande gebouwen in zijn buurt rijden:

Dat is wat tegenwoordig in is, *gang-banger* (bendelid) of dealer zijn. Dat is wat al die jongens doen die je daar op de hoek ziet staan, ze dealen heroïne en ze zetten iedereen af, en maken mensen hun geld afhandig - dat is zeg maar hun vak, hun beroep. Ze hebben gewoon niets anders, daarom gaan ze dat maar doen.

Naast drugshandel en onofficieel werk, waarvan de ontwikkeling zich eveneens in andere sectoren van de Amerikaanse maatschappij voordoet, ook in de meest ontwikkelde sectoren¹⁷, is er in getto's een wildgroei van kleine 'baantjes' van het subproletariaat die kenmerkend zijn voor steden in de derde wereld: straatverkopers langs de weg, doorverkopers van kranten, sigaretten en dranken, loopjongens, bewakers van auto's, dagloners, enzovoort. Er is geen wijk in de South Side waar geen *gypsy cabs* (snorders) rondrijden, waar geen *jackleg mechanics* (zwartwerkende reparateurs) actief zijn en waar tieners bij de uitgang van supermarkten niet aanbieden om je boodschappentassen te dragen, of bij tankstations voor je tanken in ruil voor wat kleingeld. Alles is op straat te kopen en te koop, van naamak-Louis Vuitton handtassen (voor 25 dollar per stuk) tot gestolen auto's die overgespoten zijn, via revolvers (de meest recente koers is 300 dollar voor een 'schoon' wapen) en pulsieraden. En de gok-economie - loterijen, lotto's en illegale kaart- en dobbelspelen - kent er niet bepaald een recessie.

Deze ontwikkeling van een ongeregelde parallelle economie hangt nauw samen met de verbrokkeling van de openbare ruimte en de depacificatie van de maatschappij. Volgens de antropoloog Philippe Bourgeois heerst er in de straten van de gettowijken een 'cultuur van de terreur' waarvan de groei evenredig is met de toename van de handel in drugs:

Regelmatige uitingen van geweld zijn nodig om een kans van slagen te hebben in de ondergrondse economie - in het bijzonder in de wereld van drugshandel op het niveau van kleinhandelaren. Geweld is onontbeerlijk om de geloofwaardigheid te handhaven en om te voorkomen dat je wordt afgezet door collega's, klanten of indringers. (...) Gedrag dat op een buitenstaander uit de middenklasse of de arbeidersklasse als onredelijk gewelddadig en zelfdestructief kan overkomen, kan volgens de logica van de ondergrondse economie uitgelegd worden als een verstandige investering in public relations en publiciteit.¹⁸

Om dit beknopte portret van het proces van decivilisering van het getto te completeren, moet nog het inkrimpen van de netwerken van onderlinge af-

hankelijkheid genoemd worden (bijvoorbeeld een inwoner van de South Side die haar familie in de West Side niet meer opzoekt vanwege de onveiligheid, of kinderen die in grote flatgebouwen wonen en zich er bij neer moeten leggen dat ze geen vriendjes hebben uit angst om in gevaarlijke situaties verzeild te raken).¹⁹ Daarnaast moet nog genoemd worden de productie van een structureel instabiele habitus vanwege de verinnerlijking van steeds onzekerder en tegenstrijdiger objectieve sociaal-economische structuren en het opkomen van politiek-religieuze droombeelden gebaseerd op de verwachting van een duizendjarig rijk, waarvoor de toenemende populariteit van de islamitische leider Louis Farrakhan onder andere een aanwijzing is.

Kortom, het gaat hier om alle praktijken van een 'infraciviele' maatschappij die zich heeft ontwikkeld om de organisationele leegte op te vullen, die is ontstaan door de terugtrekking van de staat, de ineenstorting van de openbare ruimte en de sociale regelingen waarvan de staat de drager is.

De uitvinding van de *underclass*, of de diabolisering van het zwarte subproletariaat

De symbolische pendant van dit proces van decivilisering is de 'uitvinding' van de *underclass* als een algemeen aanvaarde categorie in politiek en wetenschap.²⁰ Als je de media moet geloven zou er volgens specialisten van *policy research*, maar ook volgens een groot aantal sociologen, in de loop van de laatste dertig jaar een nieuwe 'groep' in het hart van het getto zijn verschenen: de *underclass*. Het is een begrip dat je geneigd zou zijn te vertalen als *vierde wereld*, *verstotenen* of *subproletariaat*, maar dat juist betrekking heeft op een typisch binnenlands gegeven zonder een echt equivalent in het buitenland (net zoals bijvoorbeeld de term 'cadre' in de Franse maatschappij), wat de handhaving van het Amerikaanse woord rechtvaardigt. Deze 'groep' zou te herkennen zijn aan een aantal zogenaamd onderling samenhangende kenmerken: een ongecontroleerde seksualiteit, eenoudergezinnen, massale zak- en verzuimpercentages op school, drugsgebruik of drugshandel en neiging tot zware misdaden, grote afhankelijkheid van sociale diensten, een plaatselijke werkloosheid (die volgens sommige versies te wijten is aan de weigering om te werken en om zich aan conventionele structuren van de maatschappij aan te passen), isolement in wijken waarin veel 'zware' families wonen, enzovoorts.

De criteria die gebruikt worden om de groep te definiëren variëren, evenals de schattingen over de omvang van de groep, die uiteenlopen van een half miljoen tot 8 miljoen. Volgens sommigen is de *underclass* een

buitengewoon grote en sterk groeiende categorie, terwijl anderen er in tegendeel vanuit gaan dat de omvang beperkt is en stagneert of zelfs afneemt. Maar alle onderzoekers van het verschijnsel van de *underclass* zijn het op één punt eens: het betreft hier een nieuwe categorie die van de rest van de maatschappij is gescheiden en die een specifieke cultuur kent die haar voorbestemt tot pathologische, destructieve en autodestructieve gedragingen.

De wording van een 'wetenschappelijke mythe'

Waar komt de *underclass* vandaan? Het woord zelf is naar voren gekomen in het onduidelijke gebied op het kruispunt van het politieke veld en het veld van de sociale wetenschappen, vanwaar het begrip in eerste instantie in de media is gepropageerd alvorens met volle kracht in de sociologie terug te keren. De term is door journalisten aan de Zweedse econoom Gunnar Myrdal²¹ ontleend, die ermee doelde op iets heel anders - de deelgroeperingen van het proletariaat die door een etnisch- of een rassenstigma en door de technologische omwentelingen van het produktiesysteem afgesneden waren van de arbeidsmarkt - en zo goed als synoniem geworden voor niet zozeer 'slechte armen',²² maar van *zwarte* slechte armen. Want opmerkelijk genoeg zou er geen blanke *underclass* bestaan, of is die zo beperkt dat ze er niet toe doet.

Er kan op grond van de ontwikkeling van de discussie over de *underclass* in de media een korte stamboom geschetst worden van de opkomst van de term, want het zijn immers de media geweest die de term zijn opmerkelijke aantrekkingskracht gegeven hebben. De eerste maal dat de term nationaal gebruikt werd, was in 1977, toen het weekblad *Time* in verband met de plunderingen tijdens de grote stroomstoring in New York de voorpagina wijdde aan de 'Amerikaanse *underclass*', die bij een tekening van een jonge zwarte man met een angstwekkende grijns met de volgende termen werd gekarakteriseerd :

Achter de ruïneachtige muren van de gettowijken woont een belangrijke bevolkingsgroep die moeilijker te hanteren is (*intractable*), meer sociaal vervreemd is en vijandiger dan iemand zich had kunnen voorstellen. Het zijn de *unreachables*, de Amerikaanse *underclass*.

En in het artikel wordt vervolgens de *underclass* gedefiniëerd door middel van de afwijkende normen en de pathologische gedragingen van haar leden. 'Hun sombere omgeving is een voedingsbodem voor waarden die vaak tegengesteld zijn aan die van de meerderheid - waartoe ook de meerderheid van de armen behoort.'²³

In 1982 wordt er een boek van de journalist Ken Auletta gepubliceerd dat de sobere titel *The Underclass* draagt. Dit boek veroorzaakt veel commotie en zorgt ervoor dat de term zonder meer wordt overgenomen in het openbare debat. Volgens deze auteur zouden de 'miljoenen *sociale dropouts*' waar 'onze gemeenschappen het slachtoffer van zijn' de grote schuldige zijn van de wildgroei van 'straatcriminaliteit, lange termijn-afhankelijkheid van sociale hulp, chronische werkloosheid en asociaal gedrag in het huidige Amerika.' Auletta benoemt de vier componenten van de *underclass* als 'passieve armen', 'vijandige straatcriminelen', zogenaamde *hustlers*, 'getraumatiseerde alcoholisten, menselijke wrakken, daklozen en geesteszieken'. Hij beklagt zich over het feit dat 'de traditionele programma's in de strijd tegen de armoede, en het strafsysteem beide gefaald hebben om deze meest kwaadaardige en steeds meer ontredderde leden van onze maatschappij te socialiseren.'²⁴

Al snel neemt de stroom van min of meer sensationele reportages toe om vervolgens te veranderen in een ware stortvloed. Het beeld van een nieuwe groep die een cultuur met zich meedraagt die tegelijkertijd passief, vijandig en destructief is, neemt vastere vormen aan, terwijl de impliciete verbinding tussen ras en *underclass* in kracht toeneemt. In 1986 kan de *U.S. News and World Report* de *underclass* met een zeker gezag voorstellen als 'een natie op zich, een cultuur van *have-nots* die zich steeds meer verwijdert van de basiswaarden van de *haves*' en waarvan 'de toename het voornaamste probleem van de stadscentra van het hele land vormt'. Een artikel uit *Fortune Magazine* dat het jaar daarop verscheen met de veront-rustende titel 'De *underclass* van Amerika: wat doen we ermee?' beschrijft de '*underclass*-gemeenschappen' (want de term wordt voortaan ook als bijvoeglijk naamwoord gebruikt) als 'gezwollen in de stad die permanente enclaves van armoede en misdragingen dreigen te worden.'²⁵ En altijd weer die eeuwige foto's van arme zwarten, die beurtelings bedreigend en meelijwekkend zijn en die het onomstotelijke, zichtbare bewijs zijn van de verschijning van deze nieuwe sociale diersoort die niet te temmen is.

Tegenwoordig zijn de boeken, artikelen en reportages over de *underclass* niet meer te tellen. Regelmatig worden er conferenties georganiseerd waar de meest eminente specialisten van het land vinnig met elkaar debatteren over de kenmerken en de omvang van deze 'groep', over de oorzaken van haar ontstaan en de middelen om haar te integreren (dat wil zeggen te temmen) binnen de *mainstream* van de Amerikaanse maatschappij. Het merendeel van de grote particuliere stichtingen - Ford, Rockefeller, de Social Science Research Council en zelfs de National Science Foundation - financieren tegenwoordig gigantische onderzoeksprogramma's over de *underclass*. Er zijn buitengewoon wetenschappelijke boeken als *The Truly*

Disadvantaged van William Julius Wilson, *The Urban Underclass*, samengesteld door Jencks en Peterson, en *Streetwise* van de etnograaf Elijah Anderson,²⁶ die het concept van de *underclass* overnamen en verder uitgewerkt hebben en die de term (met terugwerkende kracht) zijn academische waardigheid hebben gegeven. Weliswaar ontkennen de auteurs (en sommigen terecht) dat zij de openlijk culturalistische stellingen delen die door voorstanders van het terugtrekken van de staat²⁷ gepropageerd worden, maar toch maken ze het aannemelijk dat er zich een nieuwe groep aftekent in gettowijken die deels of geheel verantwoordelijk is voor de crisis van de stad. En tot in de geschriften van de meest vooruitstrevenden onder hen zijn in verschillende mates van verbloeming talloze moralistische elementen te vinden die het enthousiasme kunnen verklaren waarmee politici en bureaucratische intellectuelen de term *underclass* hebben ontvangen - dezelfde politici en intellectuelen die tot taak hebben het stedelijke terugtrekkingsbeleid vorm te geven waarvan de veronderstelde leden van de *underclass* de eerste slachtoffers zijn.

'Gang bangers' en 'welfare mothers': een ingebeelde sociale bedreiging
De iconografie van de *underclass* heeft zich al snel gepolariseerd rondom twee paradigmatische beelden: aan de ene kant de 'gangs' van arrogante, gewelddadige jonge zwarten die weigeren de dungezaaide ondergekwalificeerde en onderbetaalde banen te vervullen, en daarmee hun functie in de laagste positie op de sociale ladder weigeren. Aan de andere kant zijn er de tienermoeders die in grote flatgebouwen in goedkope woningen 'teren' op de sociale bijstand. Ze worden bij voorkeur gefotografeerd terwijl ze beleefd niets zitten te doen voor de televisie, met jonge kinderen op de schoot. Deze emblematische beelden zijn in feite niets anders dan de twee gezichten van hetzelfde waanbeeld, dat van de bedreiging die de 'ongeciviliseerde' zwarten - zij die geen plaats hebben in de nieuwe arbeidsdeling tussen de rassen en de klassen - zouden leggen op de integriteit van waarden en van de Amerikaanse natie. De *gang bangers* zouden dan staan voor de morele ondergang en de sociale verbroekeling op straat, dus in het openbaar, terwijl de *welfare mothers* dezelfde gevaren in het privéleven, in de huiselijke sfeer vertegenwoordigen. Omdat de staat voor deze twee 'excessieve' categorieën een beleid voert dat gebaseerd is op een logica van straffen, uit dit beleid zich in enerzijds een astronomische verhoging van het percentage gevangenen en anderzijds in de inflatie van het aantal uitkeringstrekkers van de *welfare*, en door de verstopping van de sociale diensten in de getto's. Want wat het probleem vormt, is niet zozeer de misère en de wanhoop van de inwoners als wel de *sociale prijs* die koste wat kost omlaag moet.²⁸

Van dit waanbeeld is een overdreven uitdrukking te vinden in een artikel van Charles Murray dat hij in Engeland heeft gepubliceerd in *Sunday Times Magazine* (tegen betaling van een vorstelijk honorarium door het tijdschrift), en dat dus minder onderhevig is aan de censuur vanuit het nationale veld. In dit artikel kan de auteur van *Losing Ground*, de bijbel voor het sociale beleid van Reagan, even alle regels van de welvoegelijkheid aan zijn laars lappen die normaal gesproken gelden voor het vertoog over de Amerikaanse *public policy*, en hardop uitspreken wat het merendeel van de onderzoekers van het verschijnsel van de *underclass* slechts tussen de regels kan laten doorschemeren. In twee omkaderde blokjes waarin tekst staat die uit het artikel afkomstig is - de titel luidt in koeieletters: 'DE UNDERCLASS: DE VERVREEMDE ARMEN VERNIETIGEN HET HART VAN DE AMERIKAANSE STEDEN: GELDT DIT OOK VOOR ONS LAND?'²⁹ - staat: 'Jonge [zwarte] mannen zijn in wezen barbaren voor wie het huwelijk een beschavende kracht is', 'Jonge ongetrouwde meisjes raken in verwachting omdat het leuk is om seksuele betrekkingen te hebben en het hebben van een kind ze meer aanzien geeft'. De analyse van Murray, die de zwarten uit gettowijken voorstelt als een volksstam van wilden die uiteindelijk hun eigen gemeenschap zullen kannibaliseren, is niet zozeer een *reductio ad absurdum*, alswel een terugkeer van het verdrongene, een 'Wiederkehr des Verdrängten'. Wordt deze visie immers niet ook ronduit verkondigd door blanken (Italianen en joden) uit de aangrenzende buurten van gettowijken in New York, voor wie 'het getto een jungle is die wordt geteisterd door "beesten" met een ongebreidelde seksualiteit en uiteengevallen gezinnen, die ieder begrip van beschaafd gedrag tarten?'³⁰

Sinds de 'theoretici' van de rassenkwesie uit het eind van de negentiende eeuw, tot aan Charles Murray, via Edward Banfield, bestaat een lange traditie van pseudo-wetenschappelijke onderzoeken die zich richten op het neerzetten van een stereotype uitbeelding van de zwarte gettobewoners als luie, deviante, amorele en onevenwichtige wezens die tot een ziekteverwekkende cultuur behoren die in radicaal contrast staat met de dominerende Amerikaanse cultuur. Het nieuwe is dat de terminologie van de *underclass* zogenaamd 'kleurloos' zou zijn (*race-blind*, zoals men dat in de VS graag noemt): het grote voordeel van deze terminologie is dat ze het mogelijk maakt om over zwarten te praten in een taal die op het eerste gezicht 'rasenloos' zou zijn. De theorie van de *underclass* heeft daarnaast ook nog het grote voordeel dat ze tautologisch is. De twee elementen uit de definitie van de 'groep' - een aparte 'armoedecultuur' en een gamma aan pathologische en gewelddadige gedragingen - bevestigen elkaar namelijk wederzijds in een cirkelredenering: de leden van de *underclass* gedragen zich

'abnormaal' (een andere term die vaak terugkeert om ze te beschrijven) omdat hun waarden deviant zijn; het bewijs dat ze deel uitmaken van een deviante cultuur ligt in hun gedrag.

Het zal duidelijk zijn, het begrip *underclass* is niets anders dan een 'wetenschappelijke mythe',³¹ dat wil zeggen een discursieve formatie die, in een wetenschappelijk jasje gestoken, op schijnbaar neutrale wijze en beredeneerd, sociale fantasmagorieën of gemeenplaatsen herformuleert die betrekking hebben op verschillen tussen rassen.

Coda: waartoe dient de underclass?

Net zoals de eigenaren van de plantages in het Zuiden er belang bij hadden om de culturele afstand tussen hen en hun slaven te benadrukken met woorden als 'barbaars', 'primitief' en 'kinderlijk', om te verantwoorden dat de negers werden gereduceerd tot slaven,³² zo bestaat er ook een 'onbewust belang' om de culturele differentiatie van het zwarte stedelijke subproletariaat te overdrijven tot een radicaal anders-zijn. De diabolisering van deze groep maakt het mogelijk om haar symbolisch te isoleren en daardoor een staatspolitiek te verdedigen waarin strafmaatregelen (zoals de programma's van gedwongen werk, *workfare*, de 'oorlog tegen drugs', die vooral een guerrilla tegen gekleurde verslaafden inhoudt, en een strafbeleid dat heeft geleid tot een verdubbeling van het aantal gedetineerden in tien jaar) samengaan met opsluiting in verpauperde wijken van verwaarloosde stadscentra.

Het begrip *underclass*, dat een vage en kneedbare term is met veranderlijke en slecht gedefiniëerde contouren, heeft zijn succes te danken aan deze semantische onduidelijkheid die alle mogelijke symbolische manipulaties mogelijk maakt om de grenzen van de 'groep' te beperken of uit te breiden, al naar gelang de ideologische belangen die verdedigd moeten worden. Maar wat is dan het eenheidsprincipe van dit concept met zijn variabele geometrie? Het lijkt erop dat, net als volgens Geremek bij de groep van gemarginaliseerde bewoners van Parijs in de late Middeleeuwen, het voornamelijk het 'gevoel van vijandigheid, wantrouwen en minachting'³³ is, dat de zwarten in gettowijken bij de rest van de Amerikaanse maatschappij opwekken, dat als bindende factor voor deze categorie dient.

De uiteindelijke redenen voor het succes van het concept *underclass* zijn niet te vinden in de wetenschappelijke productiviteit ervan, die in het beste geval nihil is, maar in de maatschappelijke effecten ervan, die drievoudig zijn. Het eerste effect is de *onthistorisering* (of naturalisering) van de verwording in het getto: de illusie van de radicale nieuwheid van deze groep maakt dat we vergeten dat er in de Verenigde Staten altijd een - wit en zwart - subproletariaat heeft bestaan, en dat het 'hypergetto' van de

jaren tachtig slechts een ruimtelijke uitwas is, die te danken is aan een dubbele logica van uitsluiting op grond van ras en klasse, die al tot uiting komt sinds het ontstaan van het Amerikaanse zwarte getto, een eeuw geleden. Het tweede effect is de *essentialisering* van de rassen- en stads-kwestie: de verschuiving van substantief naar substantie maakt het mogelijk dat er aan individuen, die door een simpele statistische samenvoeging tot een bepaalde fictieve groep worden gerekend, eigenschappen worden toegeschreven die in werkelijkheid voortkomen uit ofwel mentale structuren van onderzoekers, ofwel nationale stedelijke structuren. Op deze manier wordt er binnen het getto ten onrechte een probleem omschreven waarvan de wortels liggen in de scheiding van rassen in de Amerikaanse politiek en maatschappij. Ten derde heeft de thematiek van de *underclass* de neiging om het dilemma dat door het verval van de kansarme zwarte wijken is ontstaan, te *depolitiseren*. Als de *underclass* inderdaad een verzameling zwakke individuen is die de kiemen van het kwaad met zich meedragen dat ze anderen toebrengen, dan zou er geen enkele verantwoordelijkheid van de gemeenschap bestaan, noch wat betreft de oorzaken, noch wat betreft de oplossingen.

Het vertoog over de *underclass*, dat een discipline-instrument in foucauldiaanse zin is, niet zozeer voor de armen zelf, maar voor degenen die vechten om niet in het stedelijke vagevuur te belanden dat door het begrip wordt weergegeven (dat wil zeggen de arbeidersklasse in zijn verschillende groeperingen, en met name de gekleurde groep), is de beste waarborg voor het terugtrekkingsbeleid uit het getto dat de dominerende Amerikaanse klasse *de facto* voert. In plaats van de nieuwe verbanden te verhelderen die ontstaan tussen ras, klasse en de staat in de grote steden van Amerika, draagt de theorie van de *underclass* bij tot het maskeren van de voornaamste oorzaak van de decivilisering van het getto in de betekenis van Elias: de politieke wil om het te laten krepere.

(vertaling: Kiki Coumans in samenwerking met Matthijs Engelberts)

Noten

1. Dit onderzoek is recentelijk opnieuw uitgegeven onder de titel *The Kerner Report: The 1968 Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders*, New York 1989.

2. Over dit begrip, zie Steve C. Dubin, 'Symbolic Slavery: Black Representa-

tions in Popular Culture', *Social Problems*, 34-2, april 1987, pp. 122-140. Het begrip *underclass* heeft op deze manier de neiging om een vergelijkbare rol te vervullen als de rol die dat andere symbool van de Amerikaanse rassenideologie, het welbekende personage Sambo, in

de voorafgaande periode ten deel is gevallen (cf. Joseph Boskin, *Sambo: The Rise and Demise of an American Jester*, New York, Oxford University Press, 1986).

3. Voor een eerste vergelijkende analyse, zie Loïc J. Wacquant, 'Pour en finir avec le mythe des "cités-ghettos"', *Annales de la recherche urbaine*, september 1992.

4. Norbert Elias, *Het civilisatieproces: sociogenetische en psychogenetische onderzoekingen*, Utrecht, Het Spectrum (2e herziene druk 1990).

5. De Britse socioloog Stephen Mennell ('Decivilising Processes: Theoretical Significance and Some Lines of Research', *International Sociology*, 5-2, 1990, pp. 205-223) bespreekt vier mogelijke gevallen van decivilisering (de 'permissive society' van de jaren vijftig, de opkomst van het geweld in de Verenigde Staten, de Holocaust en de ineenstorting van de grote rijken), maar geen enkel geval komt volledig overeen met de definitie die hij geeft voor dit proces. De ontwikkeling van het zwarte getto komt er echter zeer dicht bij in de buurt.

6. Voor een verslag van deze afzonderlijke stellingen, zie respectievelijk: Nicolas Lehmann, 'The Origins of the Underclass', *The Atlantic Monthly*, juni 1986, pp. 31-55; Charles Murray, *Losing Ground: American Social Policy, 1950-1980*, New York, Basic Books, 1984, en Lawrence Mead, *Beyond Entitlement: The Social Obligations of Citizenship*, New York, The Free Press, 1985; William Julius Wilson, *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass and Public Policy*, Chicago, University of Chicago Press, 1987, en John D. Kasarda, 'Jobs, Migration, and Emerging Urban Mismatches', in M.G.H. McGeary & L.E. Lynn, *Urban Change and Poverty*, Washington, 1988, pp. 148-198.

7. Zoals ik geprobeerd heb aan te tonen

in Loïc Wacquant, 'Redrawing the Urban Color Line: The State of the Ghetto in the 1980s', in Craig Jackson Calhoun & George Ritzer (red.), *Social Problems*, New York, McGraw-Hill, 1992.

8. '849 Homicides Place 1990 in a Sad Record Book', *Chicago Tribune*, 2 januari 1991.

9. Nancy F. Dubrow & James Garbarino, 'Living in the War Zone: Mothers and Young Children in a public Housing Development', *Child Welfare*, 68-1, januari 1989, p. 8.

10. Zie Anne Duncan, 'Profiles in Poverty: An Ethnographic Report on Inner-City Black Youth', bijdrage gepresenteerd tijdens de Urban Poverty Workshop, The University of Chicago, oktober 1987, over jongeren in Kenwood; en Jewelle Taylor Gibbs (red.), *Young, Black and Male in America: An Endangered Species*, New York, Auburn House Publishing Company, 1988, over de algehele situatie van jonge zwarten in getto's.

11. Troy Duster, 'Social Implications of the "New" Black Underclass', *The Black Scholar*, 19-3, mei-juni 1988, pp. 2-9.

12. Alex Koslowitz, *There Are No Children Here*, New York, Doubleday, 1991, pp. 84 sq.

13. St. Clair Drake & Horace Cayton, *Black Metropolis: A Study of Negro Life in a Northern City*, New York, Harper and Row, 1962, 2 vol., herziene en uitgebreide uitgave (1e druk 1945).

14. Jonathan Kozol, *Savage Inequalities: Children in America's Schools*, New York, Crown Books, 1991.

15. 'Protest over School Closure Hit Board of Education', *Chicago Tribune*, 22 mei 1991.

16. Ik verwijs hier naar het werk van Terry William, *Cocaine Kids*, Parijs, Flammarion, 1990, evenals de nog te verschijnen teksten van Philippe Bourgeois in *Actes de la recherche en scien-*

ces sociales.

17. De 'informatisering' van de Amerikaanse economie is een structureel, en geen cyclisch, verschijnsel dat wordt gedragen door de meeste geavanceerde sectoren van deze economie (zie Saskia Sassen, 'New York City's Informal Economy', in: Alejandro Portes, Manuel Castells & Lauren A. Benton (red.), *The Informal Economy*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1989, pp. 60-77). Niettemin is de toename van de informele sector van de economie in het getto ook een 'restverschijnsel', omdat deze groei het gevolg is van de verdwijning van traditionele activiteiten.

18. Philippe Bourgeois, 'In Search of Horatio Alger: Culture and Ideology in the Crack Economy', *Contemporary Drug Problems*, winter 1989, pp. 631-632.

19. Alex Koslowitz, *There Are No Children Here*, op. cit., p. 154.

20. Voor een uitstekend overzicht van de verschillende 'theorieën' van de *underclass*, zie Carole Marks, 'The Urban Underclass', *Annual Review of Sociology*, 17, 1991, pp. 445-466; voor een verwoestende kritiek van dit 'goed-fout' concept: Herbert Gans, 'The Dangers of the Underclass: Its Harmfulness as a planning Concept', in *People, Plans and Policies: Essays on Poverty, Racism and Other National Urban Problems*, New York, Columbia University Press, 1991, pp. 328-343. Voor twee paradigmatische voorbeelden van de orthodoxe visie: Errol R. Ricketts & Isabel V. Sawhill, 'Defining and Measuring the Underclass', *Journal of Policy Analysis and Management*, 7, winter 1988, pp. 316-325, en Chicago Tribune, *The American Millstone: An Examination of the Nation's Permanent Underclass*, Chicago, Contemporary Books, 1986.

21. Gunnar Myrdal, *Challenge to Affluence*, New York, Pantheon, 1962.

22. Volgens de titel van het opmerkelijke boek van de historicus Michael Katz, *The Undeserving Poor: From the War on Poverty to the War on Welfare*, New York, Pantheon, 1989.

23. 'The Underclass', *Time*, 29 augustus 1977.

24. Ken Auletta, *The Underclass*, New York, Random House, 1982.

25. 'A Nation Apart', *U.S. News and World Report*, 17 maart 1986; Myron Magnet, 'America's Underclass: What To Do?', *Fortune*, 11 mei 1987.

26. W.J. Wilson, *The Truly Disadvantaged*, op. cit; Christopher Jencks & Paul Peterson (red.), *The Urban Underclass*, Washington, The Brookings Institution, 1991; Elijah Anderson, *Streetwise*, Chicago, The University of Chicago Press, 1990.

27. Dit is het geval bij W.J. Wilson die, meer dan andere auteurs, terecht de nadruk legt op de economische wortels van het verval van het getto, en die recentelijk heeft verklaard dat hij bereid is de term *underclass* op te geven als mocht blijken dat deze term de voortgang van het onderzoek zou afremmen in plaats van te vergemakkelijken ('Studying Inner-City Social Dislocations: The Challenge of Public Agenda Research', *American Sociological Review*, 56-1, februari 1991, pp. 1-14).

28. De *underclass* is hierin verwant aan alloctonen uit de Maghreb in de Franse sociaal-politieke argumentatie (zie Abdelmalek Sayad, 'Coûts et profits de l'immigration: les présupposés politiques d'un débat économique', *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 61, maart 1986, pp. 79-82).

29. Charles Murray, 'The Underclass: The Alienated Poor are Devastating America's Inner City: Is the same thing happening here?', *Sunday Times magazine*, 26 november 1989, pp. 26-46.

30. Jonathan Rieder, *Canarsie: Italians*

and Jews of Brooklyn Against Liberalism, Cambridge, Harvard University Press, 1985, pp. 25-26 en 58-67.

31. Om een geliefd concept van Bourdieu te gebruiken, 'Le Nord et le Midi. Contribution à une analyse de l'effet Montesquieu', *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 35, november 1980, pp. 21-25.

32. Lawrence W. Levine, 'African Culture and U.S. Slavery?', in Joseph E. Harris (red.), *Global Dimensions of the African Diaspora*, Washington, 1982, pp. 128-129.

33. Bronislaw Geremek, *Les Marginaux parisiens au XIVe et XVe siècles*, Paris, Flammarion, 1976, p. 361.